

1017.
Б72

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Бояров Віктор Іванович

УДК 343.977

**Особливості методики розслідування
вбивств, скоєних в умовах
протистояння злочинних угруповань**

Спеціальність 12.00.09 – кримінальний
процес та криміналістика;
судова експертиза

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ - 2000

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Сучасний період формування правової держави в Україні характеризується загостренням загальної криміногенної ситуації. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває діяльність правоохоронних органів у боротьбі з тяжкими злочинами проти особи, до числа яких належать вбивства, кількість яких постійно зростає. Якщо у 1987 році в Україні було скоєно 1785 вбивств, то у 1996-99 рр. щорічно їх кількість перевищує 4,5 тисячі. Набувають поширення вбивства на замовлення, а також вбивства, вчинені організованими злочинними угрупованнями в процесі їх протистояння на ґрунті поділу сфер свого впливу.

7842a
Розслідування справ про вчинення цих вбивств, як засвідчує практика, пов'язане з великим обсягом роботи, специфічністю умов розслідування, необхідністю викриття організованих злочинних угруповань, що відносить ці справи до категорії підвищеної складності. Все це викликає необхідність вирішення низки теоретичних і прикладних проблем.

Значний внесок у дослідження теоретичних питань, пов'язаних з проблемами методики розслідування злочинів, зробили такі вчені-криміналісти України та інших держав, як Ю.П.Аленін, В.П.Бахін, Р.С.Белкін, П.Д.Біленчук, В.М.Биков, О.М.Васильєв, В.К. Гавло, І.Ф.Герасимов, В.Г.Гончаренко, Л.Я.Драпкін, В.Е.Емінов, Н.І.Клименко, О.Н.Колесниченко, В.О.Коновалова, В.С.Кузьмичов, В.К. Лисиченко, О.М. Литвак, В.Г.Лукашевич, І.М.Лузгін, Г.А.Матусовський, В.С.Овчинський, М.О.Селіванов, М.Я.Сегай, В.Г.Танасевич, В.В.Тищенко, О.О.Хмиров, В.Ю.Шепітько, М.П.Яблоков та ін.

Внесок у розвиток криміналістичних рекомендацій щодо розслідування вбивств зробили такі вчені-криміналісти, як В.І.Іванов, А.Х.Кежоян, В.П.Колмаков, О.М.Ларін, Г.М.Мудьюгін, М.І.Порубов, Д.П.Рассейкін, М.О.Селіванов, Л.О.Соя-Серко та інші. В останні роки окремим питанням розслідування такого типу злочинів були присвячені роботи В.П.Бахіна, О.І.Бородуліна, О.І.Дворкіна, В.М.Ісаєнка, М.О. Селіванова та інших. Однак фундаментальних розробок з методики розслідування вбивств, скоєних в умовах протистояння організованих злочинних угруповань, бракує.

З відомих причин наявність в СРСР організованої злочинності замовчувалося і лише після 1988 року, коли було надруковано ряд серйозних публікацій, замовчування цих фактів стало принципово неможливим. У зв'язку з цим методики розслідування справ про злочини, які вчиняються організованими злочинними угрупованнями, зокрема дослідження криміналістичних особливостей сучасної організованої

злочинності, фактично перебувають на етапі початкових розробок (порівняно з кримінологією та кримінальним правом), що вкрай негативно позначається на ефективності боротьби із вказаною злочинністю.

У роботах вчених-криміналістів, присвячених проблемам методики розслідування злочинів, скоєних організованими злочинними формуваннями, В.М.Бикова, І.Ф.Герасимова, Л.Є.Драпкіна, В.І.Куликова, Ю.Г.Корухова, В.С.Овчинського, М.А. Селєзньова, А.Г.Філіппова, В.Є.Емінова та інших не надається уваги питанню розслідування цих вбивств у зв'язку з тим, що ці злочини переважно не є характерними для діяльності злочинних угруповань, тому віддається перевага розробці методики розслідування інших злочинів, характерних для них, – вимагательства, розповсюдження наркотиків, вчинення злочинів у банківській сфері та ін.

Як відомо, у сучасній криміналістиці формування окремих методик здійснюється у двох напрямках:

- по-перше, удосконалення діючих та розробка нових методик, по-друге, створення комплексів окремих методичних рекомендацій більшого ступеня спільності, що охоплюють кілька видів або родів злочинів, але таких, що вчиняються у певних умовах місця, часу або особами, які характеризуються тими чи іншими спільними характерними ознаками. Такі комплекси відрізняються від традиційних окремих криміналістичних методик як своєю структурою, так і своїм змістом. За своєю суттю останні складаються з криміналістичної характеристики умов злочинного посягання, групи суб'єктів злочину і таке інше і розкриття тих особливостей методики розслідування, котрі обумовлені даною характеристикою і в котрих вона проявляється. Зокрема по суб'єктах - стосовно посягань, що вчиняються організованими злочинними формуваннями.

Методика розслідування вбивств, які вчинені у процесі протистояння злочинних угруповань, має свої істотні особливості, обумовлені тим, що ці вбивства вчиняються в умовах неочевидності; ретельно готуються організованими злочинними угрупованнями і вчиняються в умовах, коли це вбивство є одним із злочинів у процесі розпочатої "серії"; об'єктом посягання є потерпілі, які входять до складу злочинних формувань або перебувають у сфері їх діяльності (у зв'язку з чим вони та їх оточення не бажають з відомих причин надавати допомогу слідству у встановленні істини по справі, бо це викриває в організованій злочинній діяльності самих потерпілих). Все це потребує координації сил, які задіяні у розслідуванні; ретельному вивченні діяльності злочинних угруповань, що діють у регіоні й т. ін.

Як свідчить судова практика, справи про умисні вбивства, вчинені організованими групами суди розглядають дуже мало. При цьому відмічається, що основною причиною цього є надзвичайно великі труднощі у доказуванні, які постають перед слідчими при розслідуванні. Для того, щоб доказати що та чи інша група є організованою, необхідно суттєво

вийти за межі злочину, який досліджується. Необхідно з'ясувати, зокрема, чи мала група певну структуру, керівника, чи планувала вона свою злочинну діяльність, як вона забезпечувала своє функціонування тощо. При цьому учасники кримінального судочинства – підозрювані, обвинувачені, потерпілі та свідки – дають показання вкрай неохоче. А з іншого боку – результат від такого дослідження, як правило, мізерний, оскільки у разі недоказаності того, що група була організованою, її учасники все одне несуть відповідальність за п. "і" ст.93 КК як учасники групи, що діяла за попереднім зговором.

Усе наведене вище і зумовило вибір теми й основні напрямки її дослідження. Дисертаційна робота являє собою спробу певною мірою заповнити ці прогалини.

Мета і завдання дослідження. Аналіз законодавства, літературних джерел та узагальнення слідчої і судової практики дозволило встановити риси, що характеризують процес розслідування цих злочинів і розробити комплекс практичних рекомендацій щодо сприяння найбільш ефективному їх розслідуванню. У цьому і полягає мета і завдання цього дослідження. Для досягнення цієї мети були поставлені такі взаємопов'язані завдання:

- 1) вивчити слідчу практику для виявлення складностей і особливостей, що виникають під час розслідування вбивств, скоєних у процесі протистояння організованих злочинних угруповань;
- 2) розробити найбільш важливі основні положення методики розслідування вбивств аналізованої категорії;
- 3) розробити рекомендації щодо питань організації і планування розслідування злочинів цієї категорії;
- 4) розробити тактичні рекомендації проведення основних слідчих дій.

Зв'язок роботи з науковими програмами. Тема дисертаційного дослідження відповідає вимогам "Комплексної цільової програми боротьби зі злочинністю на 1996-2000 рр.", затвердженої Указом Президента України від 17 вересня 1996 р. У п.54 глави 7 зазначеної програми ставиться завдання розробити рекомендації, що стосуються розслідування злочинів проти особи.

Об'єктом наукового дослідження виступають: законодавство, що регулює відносини у сфері діяльності слідчих та оперативно-розшукових органів у розслідуванні кримінальних справ про вбивства; практична діяльність органів попереднього слідства і дізнання по виявленню, розкриттю і розслідуванню даної категорії злочинів.

Предметом дослідження є сутність механізму підготування, вчинення і приховування вбивств у процесі протистояння організованих злочинних угруповань, процесу виявлення слідів та формування на цій основі криміналістичної характеристики та особливостей планування і організації розслідування означених злочинів, а також деякі криміналістичні особливості функціонування організованих злочинних угруповань.

Методологічну основу дисертації складають положення теорії

пізнання і загальної теорії криміналістики. У процесі дослідження були застосовані формально-логічний, системно-структурний, порівняльний, історико-правовий, статистичний та інші методи.

Правовою основою дисертаційного дослідження послужили: Конституція України, кримінальне і кримінально-процесуальне законодавство України та інші нормативні акти, що регулюють організацію і діяльність правоохоронних органів у боротьбі із злочинами, вчиненими злочинними угрупованнями.

Емпіричну базу склали: результати вивчення і узагальнення понад 400 кримінальних справ про вбивства, вчинені у процесі протистояння злочинних угруповань (які були скоєні у 1988-98 рр. в Україні) та матеріалів оперативно-розшукових справ, а також двадцятирічний досвід автора як слідчого і прокурора-криміналіста, який, крім іншого, у 1992-99 рр. розслідував конкретні кримінальні справи про вбивства цієї категорії; результати вивчення й узагальнення міжнародної практики боротьби з організованою злочинністю, результати аналізу та узагальнення матеріалів слідчої та судової практики.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що вперше в Україні проведено наукове дослідження, присвячене методиці розслідування вбивств, скоєних у процесі протистояння організованих злочинних угруповань. Ступінь новизни полягає в удосконаленні та подальшому розвитку науково-теоретичних розробок щодо розслідування зазначених злочинів. У дисертації сформульовано такі положення, що відповідають вимогам наукової новизни, які виносяться на захист:

1. Розроблена криміналістична характеристика таких вбивств.
2. Сформульовано поняття "вбивство, вчинене у процесі протистояння організованих злочинних угруповань".
3. Систематизовані і досліджені типові способи підготування, вчинення і приховування цих злочинів.
4. Окреслені тактичні особливості проведення слідчих дій на початковому етапі розслідування та запропоновані рекомендації, які сприяють їх ефективності.
5. Виокремлені і розглянуті слідчі ситуації, які виникають на початковому етапі розслідування названої категорії вбивств і визначені основні його напрямки.
6. Сформульований перелік типових слідчих версій і запропоновані рекомендації щодо їх конструювання залежно від слідчої ситуації.
7. Розглянуті деякі організаційні особливості створення слідчої та слідчо-оперативної групи, взаємодії з органами дізнання.
8. Подані пропозиції щодо внесення змін та доповнень до окремих норм чинного законодавства України.

Теоретична і практична значимість отриманих результатів визначається тим, що на базі основних положень теорії криміналістики, методики розслідування окремих видів злочинів, ґрунтуючись на практичному досвіді слідчих, судової практики, в роботі обґрунтовується

концепція і необхідність розробки основних положень методики розслідування вбивств, вчинених в процесі протистояння організованих злочинних угруповань, спрямованої у першу чергу на викриття всієї їх організованої злочинної діяльності у разі їхнього протистояння між собою.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що в дисертації розроблена методика розслідування вбивств, вчинених у процесі протистояння злочинних угруповань, положення, рекомендації, пропозиції, висновки, що сформульовані в роботі в значній мірі поширюють теорію методики розслідування окремих видів злочинів. При цьому робота створює основу для подальшої розробки окремих криміналістичних методик залежно від ситуації злочину. Методичні рекомендації для слідчої практики, що містяться в дисертації, можуть сприяти розкриттю цих злочинів, ефективному проведенню окремих слідчих дій.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення і практичні рекомендації дисертації відображені у 8 публікаціях дисертанта, у тому числі у брошурі (обсягом 8,25 д.а.), 4 наукових публікаціях та у 3 виступах на науково-практичних конференціях, які були організовані Генеральною прокуратурою України (м. Київ, 1996 і 1997 рр.) та НДІ вивчення проблем злочинності Академії правових наук України (м. Харків, 1997 р.).

На Координаційному комітеті по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю при Президентові України прийнято рішення (№10/98-рк від 29 червня 1998р.) про практичну доцільність та можливість використання в діяльності правоохоронних органів підготовленої дисертантом роботи "Убийства, совершенные в процессе противостояния организованных преступных группировок (особенности расследования)". – Харьков: "КримАрт", 1998. - 132с.

Структура дисертації. Дисертація складається з вступу, трьох розділів, які об'єднують дванадцять підрозділів; висновків і списку використаної літератури. Повний обсяг дисертації становить 190 сторінок, використаних літературних джерел 18 сторінок (280 найменувань).

ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовується актуальність і новизна теми дисертаційного дослідження, формулюються його завдання і цілі, аргументується методологічна і емпірична база даної наукової роботи, вказується її теоретична і практична значущість, викладаються основні положення, що виносяться на захист.

Перший розділ "Загальна характеристика вбивств, скоєних в умовах протистояння злочинних угруповань" складається з трьох підрозділів, які присвячені кримінологічній, кримінально-правової та криміналістичній характеристиці вбивств, вчинених в процесі протистояння злочинних угруповань.

У *першому підрозділі* "Кримінологічна характеристика вбивств, скоєних в умовах протистояння злочинних угруповань" досліджуються питання щодо поняття організованої злочинної групи, угруповання, спільноти та про деякі особливості і закономірності їх функціонування (зокрема, про фактори, які призводять до протистояння угруповань або впливають на ці процеси), мотивацію дій.

Вказано на три основні форми протистояння угруповань у зв'язку із боротьбою за сфери свого впливу, такі як: підлив економічної могутності конкуруючого угруповання (у тому числі так звані акції залякування) шляхом знищення майна; викрадення, погрози вбивством та побиття активних членів конкуруючого угруповання; а також їх фізичне усунення (шляхом вбивства).

Проаналізувавши роботи вітчизняних і зарубіжних вчених, дисертант дістав висновку, що особливістю існування організованої злочинності є обов'язкове створення ситуацій, коли її функціонування цілком пов'язане із боротьбою угруповань між собою у зв'язку із перерозподілом сфер впливу, яка супроводжується вбивствами представників конкуруючих угруповань.

На основі вивчення особливостей цих справ, дослідник формулює поняття вбивства, вчиненого у процесі протистояння злочинних угруповань, під яким розуміє протиправне позбавлення життя людини, що входить до складу організованого злочинного формування або перебуває в корумпованому зв'язку з ним, чи займається комерційною діяльністю під контролем конкретного угруповання, а також сторонні особи під час нападу, чи в процесі вчинення акцій залякування; покликаних економічно послабити конкретне кримінальне угруповання, вчинене як членами конкуруючого злочинного угруповання, так і особами, які не входять до його складу і запрошені для вчинення вбивства на замовлення в процесі конфлікту між кримінальними формуваннями, які діють найчастіше в одному регіоні і викликаного боротьбою за сфери впливу між ними; а також у зв'язку з конфліктами усередині злочинного формування, пов'язаними із процесами укрупнення дрібних і розпадом великих злочинних формувань, або виходу із їхнього складу окремих її членів або цілих груп (бригад), боротьбою за лідерство, а також протиріччями між її членами, що живуть за давніми "злодійськими" традиціями, і особами, які ігнорують їх.

У *другому підрозділі* "Кримінально-правова характеристика вбивств, скоєних в умовах протистояння злочинних угруповань" автор аналізує склади злочинів, які передбачають відповідальність за вчинення вбивств у процесі протистояння злочинних угруповань.

При цьому констатується, що дії винних кваліфікуються переважно тільки за статтями 93-94 і 69 КК України у зв'язку із тим, що чинне законодавство України не передбачає відповідальність тільки за організацію або активну участь у діяльності організованих злочинних угруповань. Відмежування дій винних у вчиненні вбивств аналізованої категорії від інших полягає у тому, що, як правило, такі вбивства

вчинюються учасниками злочинних угруповань або за їх участю найманими особами і при цьому членів таких формувань в їх діяльності об'єднують як домінуючий мотив корисливий спонукання, а розподіл ролей під час вчинення злочинів не можна розглядати як отримання замовлення, бо всі члени угруповання розглядають усунення конкурентів як спільну мету і у чому всі вони особисто зацікавлені. Тому є помилковим розгляд деякими авторами вбивств у процесі протистояння угруповань виключно як вбивств на замовлення, коли доручення на вбивство отримується за так званим "наказом".

Третій підрозділ "Криміналістична характеристика вбивств, скоєних в умовах протистояння злочинних угруповань". З урахуванням фундаментального значення криміналістичної характеристики злочинів, на основі результатів емпіричного дослідження виділені її найтиповіші структурні елементи та розкрито кореляційну взаємозалежність між ними.

Автор дійшов висновку, що вирішальне значення мають такі основні інформаційні елементи криміналістичної характеристики цих злочинів, які відмежовують її від інших, як:

- чітко виражені зв'язки потерпілого, що перебуває у сфері діяльності організованих злочинних угруповань (входить або входив до складу такого угруповання, займався комерційною діяльністю, яку контролювала одне із угруповань), які протистоять одне одному;

- мотиви вчинення злочину представниками злочинного угруповання пов'язані з боротьбою таких угруповань за розширення сфер свого впливу;

- способ вчинення вбивства свідчить про його організацію і готування членами злочинних угруповань;

- вбивство вчиняється членами конкуруючого угруповання, а у деяких випадках (у зв'язку із специфічністю організаційної структури угруповання) найманими особами, які до їх складу не входять. При цьому активність та самостійність найманих осіб значно нижча ніж за іншими вбивствами на замовлення, які не пов'язані з діяльністю злочинних угруповань.

Автор, проаналізувавши роботи вітчизняних і зарубіжних вчених та спираючись на власні дослідження, також пропонує класифікацію вбивств на замовлення: 1). побутові; 2). на ґрунті комерційних відносин або у сфері комерційної діяльності; 3). у сфері діяльності організованих злочинних угруповань і 4). з політичних мотивів і на ґрунті професійної діяльності.

Розділ 2 "Початковий етап розслідування вбивств, скоєних в умовах протистояння злочинних угруповань" складається з шістьох підрозділів.

У **першому підрозділі** "Особливості порушення кримінальної справи" розглядаються три найбільш характерні для справ цієї категорії ситуації, а також особливості дослідчої перевірки кожної.

У **другому підрозділі** "Організація розслідування вбивств, скоєних в умовах протистояння злочинних угруповань", йдеться як про загальні організаційні особливості розслідування таких справ так і про особливості

організації їх початкового етапу розслідування.

По-перше, надається перелік даних, які дають підстави для обґрунтованого припущення про те, що злочин вчинений злочинним угрупованням:

- наявність слідів дії декількох виконавців із розподілом ролевих функцій та зухвалість діяння;
- ретельне готування нападу щодо місця і часу вчинення;
- особа потерпілого (який перебуває у сфері діяльності одного із злочинних угруповань);
- наявність оперативних даних, що вказують на зв'язок вчиненого нападу із діяльністю злочинного формування.

Розглядається проблема слідчої обстановки і пов'язане з цим створення слідчо-оперативних груп, чотири види яких відомі з практики. У зв'язку із невизначеністю правового статусу слідчо-оперативної групи, автор пропонує доповнити КПК України статтею 119¹ "Слідчо-оперативна група".

Наявність корумпованих зв'язків злочинних угруповань вимушує включати до складу таких груп слідчих та оперативних працівників з інших регіонів. Обґрунтовується можливість застосування до членів слідчо-оперативних груп заходів, передбачених Законом України "Про державний захист працівників судів і правоохоронних органів" (зокрема, зміна їх анкетних даних).

У цьому ж підрозділі розглядаються обставини, які підлягають доказуванню. Зокрема, йдеться про необхідність одержання відповіді на запитання: чи є група ефемерною, ситуаційною, чи її необхідно кваліфікувати як організовану? Надається перелік даних, одержання яких свідчить про організований характер злочинного угруповання. Воно, зокрема, повинно відповідати наступним критеріям: висока організованість (наявність суворої ієрархічної структури, жорсткої дисципліни); стійкість (стабільність складу, тривалий злочинний зв'язок); згуртованість; захищеність; озброєність; наявність спеціалізації (базової спрямованості). При цьому автор дійшов висновку, що вбивства, котрі не є для угруповання базовими злочинами, найчастіше вчиняються на більш низькому професійному рівні, що створює більш сприятливі умови для їх розкриття та розслідування.

Наведена типова схема готування вбивств аналізованої категорії: виникнення умислу; збір інформації про об'єкт нападу; вибір виконавців; підшукування зброї, а за необхідністю і транспортних засобів, розробка плану нападу і таке інше.

При цьому злочинні угруповання так званого закритого типу через таку свою закритість та спеціалізацію не мають у своїй структурі підрозділів, котрі мали б можливість за необхідності підготувати та вчинити вбивство осіб з конкуруючого угруповання. Тому під час слідства необхідно виходити з того, що такі угруповання переважно звертаються за допомогою до найманців.

Надається перелік тактичних операцій, які проводяться на початковому етапі розслідування: встановлення особи вбитого або пошук потерпілого; отримання інформації щодо злочинних угруповань, які діють у регіоні; пошук та встановлення свідків злочину. Запропоновані рекомендації щодо проведення таких операцій. Зокрема, яку інформацію і у якому обсязі отримують стосовно діючих у регіоні організованих злочинних угруповань: їх структури, чисельності, територіальності, спеціалізації, наявності конфліктів як між угрупованнями так і усередині формування, корумпованих зв'язків..

Наданий аналіз найбільш поширених слідчих ситуацій, що мають місце на початковому етапі розслідування, Приведений перелік головних факторів, які впливають на правильне їх визначення:

- по-перше, чи відразу були виявлені ознаки організованої злочинної діяльності у вбивстві;
- по-друге, чи мало слідство повні дані про потерпілого, зокрема, про його зв'язки із злочинними угрупованнями;
- по-третє, чи відразу слідство мало дані про протистояння угруповань.

З урахуванням цих факторів розглядаються типові слідчі ситуації, які найбільш характерні по справах аналізованої категорії на початковому етапі розслідування.

Окрім типових слідчих, розглядаються ситуації стратегічного (вони передбачають повне розкриття всієї організованої злочинної діяльності у тому числі і “потерпілого” угруповання) і тактичного характеру (спрямовані на розкриття тільки окремого епізоду – тобто вбивства), дослідчі (коли кримінальні угруповання контролюються оперативними підрозділами правоохоронних органів) та постслідчі (проведення, наприклад, тактичної операції “захист свідків” вже під час судового слідства), характерні для злочинів аналізованої категорії.

У третьому підрозділі “Огляд місця події” розглядаються особливості проведення цієї слідчої дії. Переважно йдеться про огляд місця події де застосовувалося вогнестрільна зброя або вибухові пристрої.

З використанням практики надаються рекомендації щодо особливостей огляду трупів, зброї, слідів пострілу, вибуху, автотранспорту, міст засідок, залишеного злочинцями одягу та інших речей, шляхів відходу злочинців і таке інше.

У четвертому підрозділі “Допит свідків та потерпілих” йдеться про особливості подолання конфліктних ситуацій, які виникають під час слідства між свідками і потерпілими з одного боку і слідством – з іншого. Основним засобом подолання такого конфлікту є застосування ст.52¹-52⁵ КПК України та Закону України “Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві”. Надані рекомендації щодо особливостей застосування положень цих нормативних актів стосовно свідків і потерпілих за справах аналізованої категорії.

При цьому автор умовно згрупував свідків по справах даної категорії

у групи: 1). очевидці; 2). особи з числа друзів, родичів, знайомих, сусідів потерпілого; 3). особи, які добре знають підозрюваних (обвинувачених).

Стосовно потерпілих запропоновано поділ їх на дві специфічні групи з числа осіб, залишених після нападу в живих: 1). потерпілі, що одержали ушкодження і які на 2-3 день вмирають і 2). потерпілі, що одержали поранення, які не являють небезпеку для їхнього життя.

У дисертації представлено перелік типових питань, які належить з'ясувати під час допиту названих осіб з урахуванням особливостей, що проявляються у предметі, завданнях і тактиці допиту. Пропонуються тактичні рекомендації, що стосуються проведення цих слідчих дій.

У *п'ятому підрозділі* розглянуто питання використання при розслідуванні вбивств можливостей судових експертиз.

Наданий перелік основних експертиз, які проводяться по цих справах та коло питань, які найчастіше виносять на розв'язання експертам. Запропонований єдиний типовий комплекс судових експертиз (до нього дослідник включає низку криміналістичних та судово-медичних експертиз), якій має кінцеву мету – відтворення механізму вчиненого вбивства. Це питання вирішується під час проведення комплексної медико-криміналістичної експертизи.

У *шостому підрозділі* "Організація взаємодії з органами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, та використання її результатів" автор розкриває зміст, форми й особливості взаємодії слідчої групи з працівниками органів дізнання стосовно специфіки цієї категорії злочинів.

Основна увага надається формам взаємодії та перевірці достовірності оперативної інформації, яку отримує слідство. Надаються рекомендації щодо отримання таких даних в підрозділах карного розшуку, ГУБОЗу МВС України, СБ України.

Аналізується специфіка взаємодії з органами внутрішніх справ на місцях, з урахуванням можливих зв'язків членів злочинних угруповань з окремими працівниками правоохоронних органів. Зокрема можливе втягнення слідства у конфлікт між угрупованнями на стороні одного з конкуруючих формувань. Йдеться також про особливості отримання інформації, яку можна використовувати для попередження злочинів. Вказується на необхідність впровадження позитивного досвіду правоохоронних органів РФ, де під час розслідування діяльності організованих злочинних угруповань створюються спільні слідчо-оперативні групи (бригади) із включенням до їх складу працівників органів безпеки та податкової поліції.

Розділ 3 "Перевірка слідчих версій та завершення слідства у справах про вбивства, які скоєні в умовах протистояння злочинних угруповань" складається з трьох підрозділів.

У *першому підрозділі* "Типові слідчі версії у справах про вбивства, що скоєні в умовах протистояння злочинних угруповань" стверджується, що

процес розслідування аналізованої категорії злочинів перебуває в прямій залежності від правильного визначення слідством конкретних слідчих ситуацій на різних етапах розслідування. Зокрема, на початковому етапі це залежить від трьох факторів, з урахуванням яких запропоновані типові слідчі версії, а також комплекс дій, які необхідні для їх відпрацювання.

Надається також перелік додаткових факторів, з урахуванням яких можна уявити інші ситуації. Зокрема, йдеться про наслідки замаху на потерпілого - чи залишений він у живих або вбитий; за відношенням потерпілого до злочинного угруповання; за структурою діючих угруповань; наявністю конфліктів між ними або усередині одного з них і таке інше. Відповідно до цього автором проаналізовано типові слідчі ситуації для справ цієї категорії та запропонований комплекс дій, що об'єднуються тактичною операцією.

У *другому підрозділі* "Допит підозрюваних" йдеться про особливості проведення цієї складної слідчої дії. Зокрема, про психологічний контакт слідчого з підозрюваним, особливостях допиту таких осіб на початковому етапі слідства. Наводиться перелік тактичних прийомів, які спрямовані на одержання від підозрюваних правдивих показань.

Автор дійшов висновку, що успіх у викритті винних по справах цієї категорії залежить від можливості повного або часткового звільнення учасників злочинних угруповань від покарання, коли вони сприяли викриттю організованого злочинного угруповання і вчинених злочинів. Але до цього часу такої можливості чинне законодавство слідству не надає.

У *третьому підрозділі* "Освідування, обшуки, впізнання та інші слідчі дії" йдеться про особливості проведення деяких слідчих дій під час розслідування вказаної категорії злочинів.

Під час освідування можливе, зокрема, отримати дані про участь таких осіб у інших злочинах (наприклад, наявність слідів давніх поранень); під час обшуків звертається увага на пошук та вилучення предметів, які свідчать про причетність осіб до злочинної діяльності (як по місцю роботи, так і місцю проживання); впізнання по таких справах, як правило, проводиться поза візуальним контактом впізнаваного з впізнаючим і таке інше.

У *висновках* сформульовано рекомендації і пропозиції, що відбивають основні теоретичні і практичні положення проведеного наукового дослідження:

1. визначені деякі особливості існування організованої злочинності, зокрема такої, як обов'язкове створення ситуацій протистояння, пов'язаних з тим, що функціонування злочинних угруповань цілком залежить від успіху у боротьбі з іншими кримінальними формуваннями за перерозподіл сфер свого впливу;
2. сформульоване визначення вбивства, вчиненого в процесі протистояння злочинних угруповань та проведено відмежування

складів злочинів, за якими кваліфікуються дії винних у таких вбивствах;

3. розроблена криміналістична характеристика цих злочинів та наведені її основні інформаційні елементи, потрібні для ефективного використання під час розслідування;
4. запропоновані рекомендації щодо формування слідчо-оперативної групи та забезпечення безпеки її членів у відповідності із Законом України “Про державний захист працівників судів і правоохоронних органів”, обґрунтована пропозиція щодо внесення доповнень до КПК України (ст.119-1 “Слідчо-оперативна група”);
5. обґрунтовано положення про те, що вбивства, котрі не є для угруповання базовими злочинами, найчастіше вчиняються на більш низькому професійному рівні, що створює більш сприятливі умови для їх розкриття та розслідування;
6. розслідування вбивств цієї категорії розглядається як окремий епізод злочинної діяльності, оскільки вчинені угрупованням вбивства як правило не є злочином його базової спрямованості. Тому ситуацією стратегічного характеру є повне розкриття всієї (у першу чергу базової) організованої злочинної діяльності з повною ліквідацією цього угруповання. Це створює необхідні умови для ліквідації угруповання, бо порушує його організаційну структуру; перекриває канали фінансування; значно зменшує протидію слідству та надає можливість ліквідації “потерпілого” угруповання;
7. деякі злочинні угруповання (закритого типу) не мають у своїй структурі підрозділів, котрі мали б можливість підготувати та вчинити вбивство осіб з конкуруючого угруповання, тому переважно звертаються за допомогою до найманців;
8. сформульовані рекомендації щодо особливостей проведення окремих слідчих дій, таких як огляд місця події; допит свідків, потерпілих, підозрюваних (наведені рекомендації щодо подолання конфліктних ситуацій, що виникають під час слідства між ними та слідством та про особливості застосування Закону України “Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві”); освідування, обшуку;
9. розглянуті особливості використання спеціальних знань у галузі судової медицини та криміналістики (з метою відтворення механізму вчиненого вбивства);
10. наведені особливості взаємодії з органами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність та попередження злочинів у процесі протистояння угруповань;
11. визначені типові слідчі ситуації, які виникають на початковому і наступних етапах розслідування та запропонований перелік

версій, для перевірки яких розроблені алгоритми їх розв'язання шляхом організації і проведення тактичних операцій і окремих слідчих дій.

ПЕРЕЛІК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ:

1. Бояров В.И. Убийства, совершенные в процессе противостояния организованных преступных группировок (особенности расследования). – Харьков: “КримАрт”, 1998.- 132с.
2. Бояров В.И. Некоторые особенности расследования умышленных убийств, совершенных в процессе противостояния организованных преступных групп // Криминалистика и судебная экспертиза.- 1997 - №48. - С.72-83.
3. Бояров В.І., Рохненко О.В. Про деякі проблеми захисту окремих учасників кримінального судочинства // Вісник Верховного Суду України. – 1999. - №5.- С.35-37.
4. Бояров В.И. Некоторые особенности расследования уголовных дел об убийствах, совершенных в процессе противостояния организованных преступных группировок (“разборки”) // Прокурорская и следственная практика. – М.,1997. - №2. - С.142-149.
5. Бояров В.И. Защита свидетелей в уголовном судопроизводстве // Прокурорская и следственная практика.- М., 1998.- №2.- С.129-133.
6. Бояров В.І. Деякі проблеми розслідування кримінальних справ про масові безпорядки // Матеріали навчально-методичного семінару прокурорів-криміналістів прокуратури України.- К.,1997. - С.29-31.
7. Бояров В.І. Про деякі питання, які виникають у ході розслідування кримінальних справ про вбивства, скоєні у процесі протистояння злочинних угруповань // Матеріали навчально-методичного семінару прокурорів-криміналістів, керівників постійно діючих слідчо-оперативних груп, начальників слідчих відділів “ОЗ” органів прокуратури України з питань роботи щодо розкриття і розслідування найбільш тяжких злочинів проти особи та у сфері економіки. - К., 1998. - С.65-73.
8. Бояров В.І. Особливості кримінальної характеристики убивств, вчинених у процесі протистояння організованих злочинних груп і формувань // Використання досягнень науки і техніки у боротьбі зі злочинністю: Матеріали науково-практичної конференції. - Харків: Право. - 1998. - С.19-25.

АНОТАЦІЇ

Бояров Віктор Іванович. Особливості методики розслідування вбивств, скоєних в умовах протистояння злочинних угруповань. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика, судова експертиза. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка. - Київ, 2000.

Рукопис являє собою дослідження на монографічному рівні питань криміналістичної методики розслідування вбивств, вчинених в процесі протистояння злочинних угруповань.

Виділено і розглянуто структурні елементи криміналістичної характеристики цих злочинів. На підставі узагальнення слідчої та судової практики, вивчення літературних джерел, розроблено теоретичні й організаційно-тактичні аспекти розслідування названого різновиду вбивств. Вносяться конкретні пропозиції щодо підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів по розслідуванню вказаної категорії злочинів.

Ключові слова: вбивство у процесі протистояння злочинних угруповань, криміналістична характеристика, розслідування вбивств.

Бояров Виктор Иванович. Особенности методики расследования убийств, совершенных в условиях противостояния преступных группировок. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика, судебная экспертиза. – Киевский национальный университет им. Тараса Шевченко. - Киев, 2000.

Рукопись представляет собой исследование на монографическом уровне вопросов криминалистической методики убийств, совершенных в процессе противостояния организованных преступных группировок.

На основе обобщения судебной и следственной практики, изучения литературных источников, разработаны теоретические и организационно-тактические аспекты расследования названной категории убийств.

В работе определено понятие убийства, совершенного в процессе противостояния организованных преступных группировок. Разработана криминалистическая характеристика этих преступлений и рассмотрены ее структурные элементы: анализируются криминалистические аспекты личности потерпевших; способы совершения преступлений; криминалистические особенности деятельности организованных преступных группировок.

Проведена систематизация способов совершения и сокрытия таких убийств. Рассмотрены особенности совершения в процессе противостояния группировок заказных убийств (к услугам наемников преимущественно

прибегают в случаях, когда убийства организуются так называемыми закрытыми криминальными группировками).

Автор приходит к выводу о том, что такие убийства не относятся к преступлениям базовой направленности конкретной криминальной группировки и в силу этого совершаются они на более низком профессиональном уровне. Поэтому расследование такого убийства необходимо рассматривать как возможность раскрытия всей (в первую очередь базовой) организованной преступной деятельности такой группировки с последующей полной ее ликвидацией (в том числе и группировки, которая «пострадала» в результате такого убийства).

Рассмотрены особенности тактики проведения первоначальных следственных действий, разработаны предложения и рекомендации, способствующие их наиболее эффективному проведению.

Определены типичные следственные ситуации, характерные для первоначального этапа расследования и указаны особенности конструирования следственных версий. Для проверки выдвинутых версий в соответствии с указанными следственными ситуациями разработаны алгоритмы их разрешения путем организации и проведения тактических операций и отдельных следственных действий.

Раскрыты содержание, формы и особенности взаимодействия следователя прокуратуры и работников органов дознания применительно к исследуемой категории убийств.

Изучена ситуационная обусловленность последующих следственных действий.

Определены типичные группы лиц, которые могут быть допрошены в качестве свидетелей, и предложен комплекс тактических приемов для допроса каждой из выделенных групп. Раскрыты особенности применения в отношении таких лиц Закона Украины «Об обеспечении безопасности лиц, участвующих в уголовном судопроизводстве».

Приводится типичный для данного вида убийств комплекс судебных экспертиз и очерчены вопросы использования их возможностей.

Ключевые слова: убийство в процессе противостояния преступных группировок, криминалистическая характеристика, расследование убийств.

Boyarov Victor Ivanovich. The peculiarities methods of investigation of murders, which were occurred under the circumstances of contradictions between groups of criminals – Manuscript.

The dissertation for the competition of a scientific degree of Candidate of Sciences (Law) on a speciality 12.00.09 – criminal procedure and criminalistics; judicial expertise. Taras Shevchenko Kiyv National University. – Kiyv, 2000.

The manuscript represents research on a monographic level of questions of criminalistics methods of investigation of murders, which were occurred under the circumstances of contradictions between groups of criminals.

In the Manuscript the author has selected and considered the structural elements of the criminalistic characteristic of these crimes. On the generalization

basic of judicially-investigation practice, the study of sources worked up theoretical and organizationally-tactical aspects of investigation of named category of murders. The offers and practical recommendations are brought by the author to increases of efficiency of activity of law-enforcement bodies on investigation of the given category of crimes.

Key words: murder which were occurred under the circumstances of contradictions between groups of criminals, criminalistic characteristic, investigation of murders.

Підписано до друку 5.05.2000 р. Формат 60 x 90/16. Друк. офс.

Папір офс. № 1. Друк. арк. 15. Тираж 100 прим. Зам. 545.

Друкарня Південно-Західної залізниці м. Київ-34, вул. Лисенка, 6.